

TRI RAVNI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

Povzetek. Številnost razprav o trajnostnem razvoju nakazuje aktualnost in mobilizacijski potencial tega koncepta. Preprosta in optimistična definicija, ki jo je prispevala komisija Bruntlandove je prav gotovo bolj uporabna v javnem diskurzu kot pa npr. pesimistični koncept entropije, ki je določal ekološke razprave v osemdesetih. V strokovni rabi pa se hitro izkaže, da gre za zelo kompleksen koncept, ki še ni jasno in nedvoumno opredeljen. Trodelno strukturiranje trajnostnega razvoja na analitično, normativno in strateško raven ponuja izhod iz zagat, ki jih povzročata premalo jasna in nediskriminatorna raba. Seveda pa je to zgolj metodološki pripomoček, ki morda obeta operacionalizirano opredelitev trajnostnega razvoja.

Ključni pojmi: trajnostni razvoj, ekologija, struktura trajnostnega razvoja, interdisciplinarnost

Ena najbolj citiranih knjig devetdesetih let prejšnjega tisočletja je govorila o koncu zgodovine (Fukuyama, 1992). Absurdnost naslova in nosilne teze je bila prenosorazmerna s prodajno uspešnostjo, kar seveda kaže na premoč marketinške logike nad argumentativno racionalnostjo v t.i. postmodernih zahodnih družbah in še posebej v t.i. "tranzicijskih" družbah, kakor smo dobrih deset let uvrščali tudi Slovenijo. Ali je torej v takšnih okoljih sploh še smiselno govoriti o racionalni refleksiji, ki je po Giddensu (1990) temeljna značilnost sodobnih razvitih družb? To vprašanje paradoksalno poglobljajo tudi razprave o "trajnostnem razvoju", t.j. razprave, ki se navkljub deklariranemu koncu zgodovine še ukvarjajo s prihodnostjo. Na prvi pogled bi lahko celo ugotovili, da prav visoka stopnja doseženega soglasja o nujnosti "trajnostnega razvoja" dokazuje, da so moderne družbe, kamor uvršamo tudi sodobno slovensko družbo, ohranile sposobnost racionalne samorefleksije. Po kratkotrajni zmagovalni evforiji v zgodnjih devetdesetih, ko je arogantna knjiga s tezo, da so vsa temeljna družbena vprašanja že rešena, postala svetovna uspešnica, se je refleksija ponovno obrnila k perečim odprtim vprašanjem. Drugače skorajda ne bi moglo biti, kajti razmerje med družbo, ekonomijo in okoljem še nikoli ni bilo tako odprto in tako problematično kot je na začetku tretjega tisočletja. In čeprav je trajnostni razvoj nedvomno prava smer razmišljanja, "lahkotnost" in "enostavnost" razprav vzbujata dvom v resnost pristopov in vsiljujeta domnevo, da bo pri uresničevanju tega kompleksnega in radikalnega koncepta še veliko zagat.

* Dr. Drago Kos, izredni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Oboje, zapeljivost in tudi radikalnost povzročata tudi že kar preveliko frekventnost razprav in zapisov o "trajnostnem razvoju". Skorajda ni mogoče najti več razvojnega dokumenta ali pa razmišljanja, ki se ne bi skliceval na "trajnostne" cilje in načela. O pandemiji tega govorjenja se lahko mimogrede prepričamo, s pomočjo internetnih iskalnikov. V drobcu sekunde pridemo do več milijonskega števila zadetkov. Takšna intenzivnost in gostota razprav bi nas pravzaprav morala razveseljevati, če ne bi bila sorazmerna s pogostnostjo tudi ohlapnost, nediskriminatornost, nedoločenost rabe tega pojma. Že na osnovi bežne analize lahko ugotovimo, da je tudi v Slovenji "trajnostni razvoj" postal nekakšna magična beseda, zarotivni obrazec, ki se ga mnogim uporabnikom ne zdi potrebno podrobno opredeljevati. Vsakdo ga dojema in interpretira skladno s svojim znanjem, domišljijo in interesi. To je sicer v javnih, medijsko vzpodbujenih in reproduciranih razpravah, pogost pojav. Nekoliko pa preseneča, da tudi v strokovnih krogih razprave o trajnostnem razvoju velikokrat ne privedejo do jasnejših opredelitev in da je tudi v teh krogih čutiti podcenjevanje kompleksnosti in težavnosti tega radikalnega konceptualnega obrata. Navkljub temu, da je od njegovega nastanka minilo že več kot desetletje, je zamisel očitno še vedno v začetni, embrionalni fazi. Po drugi strani pa je inflatornost rabe najbolj prepričljiv dokaz, da nedorečenost in odprtost, t.j. inkluzivnost koncepta, v določeni meri še kar učinkovito demantira tezo o dolgotrajnem koncu zgodovine.

Njegovo popularnost pa spodbujajo še drugi dejavniki. Pred desetletjem so bile npr. v okoljskih krogih pogoste razprave o entropiji. Vendar te razprave niso nikoli postale prav popularne. Pravzaprav niso nikoli preskočile iz strokovnih krogov na bolj populistično, t.j. politično raven. Pravzaprav je razumljivo, da pesimistični, celo "katastrofični" entropijski diskurz ni imel velikega mobilizacijskega potenciala¹. S tega vidika je razširjenost in popularnost razprav o "trajnostnem razvoju" precej bolj obetavna. Optimistična obljuba pomiritve konfliktnega razmerja med "naturu in kulturo" očitno priteguje večje število ljudi in zlasti vplivne politične akterje, ki po definiciji "morajo" konstruirati pozitivne, svetle razvojne vizije. Prav v tem pa se seveda skrivajo tudi nevarnosti. Predvsem dve sta dokaj očitni. Pri številnih zapisih in izrekanjih o "nujnosti" trajnostnega razvoja se ni mogoče znebiti občutka, da gre za instrumentalno pragmatično, s populizmom motivirano zlorabo tega koncepta. Mnogi zapisi govorijo o "trajnostnem razvoju", ne da bi ga sploh poizkušali operacionalizirati, kot da gre za povsem jasen in nedvoumen koncept. Ker je res prav nasprotno, se seveda ni mogoče izogniti domnevi, da je takšno govorjenje pač zgolj konformistično sledenje aktualnemu, modnemu žargonu. Težko pa je spregledati pomanjkanje analitičnosti tudi pri prepričanih in iskrenih zagovornikih "trajnostnega razvoja, ki prav tako podcenjujejo radikalnost "trajnostnega" obrata. Kritičnost do razprav o "trajnostnem razvoju" pa je nujna predvsem zaradi tega, da se bo lahko izoblikovalo prepričljivo soglasje o dejanskih operativnih variantah tega privlačnega, vendar radikalnega razvojnega koncepta. V nasprotnem primeru bomo ponovno iskali nov odrešilni razvojni koncept, le časa bo še manj.

¹ Zgleden primer takšnega pesimističnega entropijskega okoljskega diskurza je npr. knjiga J. Rifkina *Entropy - a New World View* (1981).

K popularnosti koncepta pa je veliko prispevala tudi zelo preprosta izhodiščna opredelitev Brundtlandove komisije: "Trajnostni razvoj pomeni zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi s tem ogrozili sposobnost prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb." (WCED, 1987: 14)². Poleg enostavnosti, je bistvena značilnost in kvaliteta te opredelitve sklicevanje na najbolj elementarno solidarnost do prihodnjih rodov, do naših otrok in otrok naših otrok. Medgeneracijski pravičnosti načeloma ni mogoče ugovarjati, nasprotno, to je verjetno najbolj preizkušen način spodbujanja množične solidarnosti. Prav tako ni mogoče ugovarjati drugemu temeljnemu načelu, ki ga je izpostavila Brundtlandova komisija, da je treba lokalni in globalni razvoj načrtovati tako, da bodo uravnotežene tri temeljne komponente: a) varovanje okolja, b) ekonomska rast in c) družbena enakost. Od te načelne ravni dalje pa trajnostni razvoj postaja vse bolj skrivnostna in enigmatična zamisel, ki kot rečeno, podlega raznovrstnim, bolj ali manj poenostavljenim in enostranskim intepretacijam.

Vsaki konkretni izpeljavi je mogoče ugovarjati, najbolj neopredeljiva pa je nedvomno časovna razsežnost. Če je soglasje o tem, da nam zmanjkuje virov skoraj popolno, pa obstaja visoka disonanca glede tega, koliko časa lahko sodobni svet še vzdržuje svojo potratno, netrajnostno rabo naravnih virov. Odgovor je v veliki meri odvisen od tega, kako interpretiramo posamezne sestavine trajnostnega razvoja, predvsem pa je od časovne usmeritve odvisna stopnja radikalnosti oz. nujnosti implementacije sicer skoraj konsenzualno sprejetih načel. Kako pomembna in obenem težko opredeljiva je časovna dimenzija, pa je znano že od "Poročila Rimskega kluba o težavnem položaju človeštva", ki je že pred več kot tremi desetletji (1972) dramatično opozorilo na nujnost trajnega uravnoteženega razvoja človeštva³. Pravzaprav je bila temeljna poanta tega poročila prav opozarjanje na iztekanje časa, ki ga ima človeštvo na voljo, da se izogne preobremenitvi nosilnih sposobnosti okolja. Poanta tega poročila je tudi, kako tvegane so napovedi in predvsem, kako nestabilno je govorjenje o stabilnosti oz. trajnem ravnotežju. V zaključnem delu poročila Rimskega kluba je to tudi nedvoumno zapisano: "Trenutno lahko zelo malo rečemo o tem, kakšni praktični koraki iz dneva v dan bi bili potrebni, da se doseže zaželeno trajno stanje svetovnega ravnotežja. Ne svetovni model ne naše misli še niso razviti dovolj natančno, da bi lahko doumeli vse, kar nosi s seboj prehod od rasti k ravnotežju. Preden se katerikoli del svetovne družbe premišljeno odloči za tak prehod, bo potrebno veliko več razpravljanja, obširnejša analiza in številne nove ideje, ki jih bodo prispevali mnogi ljudje.... Poslednja, najtežje prijemljiva in najpomembnejša informacija, ki jo potrebujemo, zadeva človeške vrednote. Brž ko družba spozna, da ne morem maksimirati vse za vsakogar, mora začeti izbirati" (Meje rasti, 1974: 201-203).

Ta napotila so v celoti veljavna tudi v aktualni razpravi o trajnostnem razvoju. Navkljub deterministični zasnovi poročila, so se avtorji zavedali, da je implementacija zamisli, t.j. udejanjenje trajnostnega ravnotežja, močno, pravzaprav odločilno, odvisna od težko določljivih in merljivih družbenih razmerij moči in interesov.

² O kronologiji uveljavljanja koncepta "trajnostni razvoj" glej več v Radej (2001)

³ Poročilo Rimskega kluba bi za nazaj lahko preimenovali v prvi svetovni trajnostno razvojni dokument.

Interpretacija trajnostnega razvoja mora torej poleg empiričnih dejstev o stanju okolja, o doseganju in preseganju nosilnih sposobnosti okolja, upoštevati tudi "motivacijsko sposobnost" človeštva, ki obsega tako kognitivno kot vrednotno razsežnost. Zato je pri uveljavljanju "trajnostnega razvoja" zelo pomembno 1) strukturiranje zelo kompleksne zamisli in 2) doseganje soglasja glede dinamike uvajanja nujnih, neizbežno tudi nepopularnih ukrepov. Ali drugače rečeno, nujni pogoj za implementacijo trajnostnega razvoja je individualna in institucionalna reflektivnost, tj. stalno opazovanje in odzivanje na soodvisnosti okoljske, ekonomske in socialne komponente razvoja na lokalni, nacionalni in globalni ravni.

Jasno je torej, kako visoko kompleksne so razmere, ki jih je treba upoštevati in se nanje odzivati, če hočemo dosegati visoko postavljeni cilj. Zahtevnost naloge je toliko večja, ker je "trajnostni razvoj" kibernetško celostni koncept, kar pomeni, da moramo številne posamezne komponente obravnavati sočasno v njihovi medsebojni odvisnosti. Metodološko je torej precej problematično govorjenje o različnih specialističnih vidikih trajnostnega razvoja, ki izhaja iz standardne delitve dela med številnimi okoljsko relevantnimi strokami. Sočasnost disciplinarne specializacije in celovite obravnave je eden nujnih pogojev strokovne obravnave trajnostnega razvoja. To pomeni, da moramo okoljske, ekonomske in socialne vidike sočasno opazovati v njihovi medsebojni odvisnosti. Takšno "celostno metodologijo" pa je še treba razviti in uveljaviti, kajti navkljub načelnemu soglasju o nujnosti interdisciplinarne obravnave, smo tudi v tem pogledu še v embrionalni fazi. Po več kot desetih letih, odkar je trajnostni razvoj postal prevladujoča razvojna paradigma tudi v Slovenji, smo torej še vedno precej oddaljeni od soglasja o tem, kakšni naj bi bili najustreznejši ukrepi za sanacijo in ohranitev naravnih virov. To se je do sedaj morda najbolj očitno potrdilo na drugem svetovnem vrhu o okolju v Johannesburgu (2002). Očitno je torej še vedno smiselno in nujno obravnavati temeljna konceptualna vprašanja.

V teh razmerah se zdi obetaven pristop, ki nujne specialistične analize posameznih vprašanja stalno sooča s splošnim družbenim vrednotnim kontekstom, ki v prevladujoči meri določa tudi sposobnost za delovanje, tj. sposobnost operacionalizacije načel, ki vodijo h konsenzualnemu cilju. Govorimo o ključnih elementih delovne, tj. operativne definicije trajnostnega razvoja, ki ustrežno obvladuje kompleksnost koncepta in ohranja tudi povratne informacijske zanke. S tega vidika je smiselno trajnostni razvoj sočasno opazovati na treh ravneh: a) analitični, b) normativni in c) strateški (Becker et al., 1997).

Analična raven

Na izhodiščni analitični ravni ugotavljamo in empirično merimo okoljske posledice produkcije in reprodukcije sodobnih družb, ki so dosegle še nevideno stopnjo rabe in izrabe naravnih virov. V temelju gre tu za kar najbolj objektivno selekcijo trajnostnih in netrajnostnih ravnanj. Pri tem je ključna ocena nosilne sposobnosti okolja in pa realno predvidevanje morebitnih (tehnoloških) inovacij, ki lahko vplivajo na bolj trajnostno rabo naravnih virov. Na prvi pogled je očitno, da

je analitična raven predvsem naravoslovno tehnično področje in da je načeloma zato rezultat teh analiz odvisen predvsem od sposobnosti izvajati kar najbolj natančne empirične meritve in presoje trajnosti posameznih ravnanj. Analitična faza je torej posvečena predvsem naravoslovno tehnični presoji vplivov "obratovanja" tehnološko in potrošniško intenzivnih modernih družb na okolje. Pridobljene informacije naj bi nas jasno usmerjale k pravočasni racionalni omejitvi ali pa celo ukinitvi posledic, ki vodijo v preseganje nosilnih sposobnosti.

Zaradi kompleksnosti in prepletenosti okoljskih vplivov in posledic, je seveda tudi ta jasno postavljena naloga zelo težavna. Zaradi tega informacije, ki jih producirajo ekspertni sistemi, velikokrat niso dovolj transparentne in tudi ne vedno konsistentne ter mobilizacijske. Tudi strokovno vrednotenje posledic je pluralno, kar pomeni, da velikokrat tudi strokovne presoje enega in istega učinka niso soglasne. Tu se seveda spuščamo na področje, ki presega sociološke razsežnosti trajnostnega razvoja, kvečjemu bi se s temi vprašanji lahko ukvarjala t.i. sociologija znanosti. Za socialno ekološko obravnavo trajnostnega razvoja pa je pomemben stranski učinek teh nesoglasij, t.j. padajoča kredibilnost strokovnih presoj. Pri tem se ne spuščamo v presojo upravičenosti padanja zaupanja v znanost in stroko, temveč upoštevamo zgolj to, da ima ta proces učinke, ki vplivajo tudi na sposobnost uveljavljanja načel trajnostnega razvoja.

Analitska raven naj bi torej prispevala kar najbolj kredibilne informacije o doseganju ali preseganju nosilnih sposobnosti. Če naj bi pravočasno in postopno ukrepali, so nujne tudi ekstrapolacije trendov, t.j. ugotavljanje, kdaj naj bi ob določenih pogojih dosegli kritično fazo, t.j. preobremenitev okolja. Tudi na tej analitski ravni je torej že treba upoštevati družbeno demografske trende, ki v precejšni meri vplivajo na intenzivnost vplivov na okolje. Bistvena informacija analitske ravni pa je nedvomno prav časovna razsežnost, t.j. presoja, koliko časa imamo ob določenih pogojih še na voljo za preprečevanje nepovratnih okoljskih škod. Ko v presojo vključimo tudi informacije o verjetnih spremembah družbenih trendov, pa smo že na normativni ravni trajnostnega razvoja.

Normativna raven

Najbolj preprosto bi normativno raven opredelili kot presojo razdalje med analitičnimi ugotovitvami o realnih posledicah rabe naravnih virov in obremenjevanja okolja in stopnjo ter in načinom družbenega odzivanja na te ugotovitve. Ker se tudi najbolj razvite (post)moderne družbe velikokrat ne odzivajo racionalno in refleksivno, lahko teoretično predvidimo širok razpon odzivov, ki sega od ravnodušnosti do precejšnega dviga motivacije in tudi dejanskega spreminjanja netrajnostnega ravnanja v trajnostno. Čeprav si tudi na normativni ravni lahko pomagamo z analitičnimi metodami, pa je vpletenih že toliko raznovrstnih dejavnikov, da ne moremo pričakovati natančnih determinističnih napovedi. Lahko pa ugotovljamo konkretne povezave med stopnjo ekonomskega razvoja, družbeno neenakostjo in pripravljenostjo na okoljsko motivirane spremembe. Za oceno trajnostnega ravnanja so uporabne informacije o tem, katere družbene skupine sploh zaznavajo ana-

litične ugotovitve in katere so se pripravljene in sposobne na te ugotovitve tudi aktivno odzivati. Verjetno ni treba poudarjati, kako velike razlike lahko glede tega pričakujemo na globalni ravni. Še nikoli doslej v zgodovini družbene razlike niso bile tako velike in še nikoli doslej se družbe med seboj niso tako razlikovale v stopnji rabe naravnih virov in obremenjevanja okolja. Zaradi tega je visoka diferenciranost odzivov normalna in pričakovana. To pa seveda predstavlja zelo pomembno okoliščino pri prizadevanjih za trajnostni razvoj. Razlike so zelo velike tudi znotraj relativno homogenih družb. Tudi v takšnih okoljih ugotavljamo velik razpon od indiferentnosti do velike akcijske zavzetosti⁴. Pri tem je pomembno prav dejstvo, da so razlike lahko v precejšnji meri neodvisne od stopnje okoljskih obremenitev. To dejstvo najbolj neposredno potrjuje tezo, da norme, t.j. vrednote, ki vplivajo na ravnanje, niso v neposredni zvezi z netrajnostnimi praksami. Očitno na vedenje vpliva širok spekter interesnih, ekonomskih, kulturnih, psiholoških, lahko pa tudi naključnih dejavnikov. Model, ki bi poenostavljeno upošteval zvezo med stopnjo okoljskih preobremenitev in pripravljenostjo na spremembo delovanja, bi bil torej močno redukcionističen. Prav to pa se dogaja, kadar upoštevamo zgolj analitsko raven, t.j. če domnevamo, da bo zgolj objava strokovnih ugotovitev o prekomerni obremenitvi okolja vplivala na spremembo ravnanja. Za uvajanje trajnostnih načel v družbeno prakso je zelo pomembna ocena, zakaj in kako nastaja večja ali manjša razlika med analitskimi ugotovitvami in normativnim odzivanjem na te ugotovitve. Če ne upoštevamo bistvenih kontekstualnih vplivov, lahko z oceno povsem zgrešimo in se zelo oddaljimo od načel trajnostnega razvoja. Ena bistvenih značilnosti tega koncepta je "kalibriranje", t.j. presoja (ne)okoljskih ravnanj glede na konkretne družbene, ekonomske in kulturne značilnosti. Če npr. poseka drevo nekdo, ki se s tem dejanjem ubrani mraza, je z normativnega vidika nekaj povsem drugega, kot če seka premožen veleposestnik. Takšna relativizacija "enakih dejanj", ki je vrednotno povsem upravičena, pa je metodološko precej zahtevna. Zaradi tega normativnih presoj (ne)trajnostnega ravnanja ne moremo standardizirati, kar povzroča težave pri primerjavah in orientacijah. Še zlasti to velja za izolirane presoje posamičnih okoljsko spornih dejanj. Na agregatni statistični ravni je presoja lažja, čeprav se tudi tu ne moremo izogniti relativizaciji.

Strateška raven

Razlike med analitično in normativno ravni precej otežujejo oz. praktično onemogočajo enotno strategijo za doseganje trajnostnega razvoja. Upravljanje, regulacija, spodbujanje, izvajanje različnih politik, skratka strateško delovanje za doseganje trajnostnih ciljev, mora biti prilagojeno zelo raznovrstnim pogojem na vseh nivojih, od lokalnega do globalnega. Izoblikovanje in legitimizacija politik trajnostnega razvoja je zato zahtevna strokovna naloga, ki močno obremenjuje,

⁴ B. Malnar je na podlagi analiz rezultatov SJM (ekološke sondaže) argumentirano pojasnila razliko med ekološkimi orientacijami in ekološkimi vrednotami; prve kažejo, da je posameznik ali družbena skupina ekološko osveščen le na deklarativni ravni, medtem ko gre pri ekoloških vrednotah za usmerjenost posameznika oz. skupine v ekološko sprejemljivo/senzibilizirano vedenje (2002, 11 - 34).

upravljaljske zmožnosti. Ne da bi komu delali preveliko krivico, lahko rečemo, da večinoma tudi presega upravljaljsko znanje, zmožnosti in motivacijo. To je eden poglavitnih razlogov za zatekanje v pavšalne obrazce in nezmožnost presegevanja zgolj všečne oz. modne deklarativne ravni uvodničarskega izrekanja za trajnostni razvoj. Strateška raven trajnostnega razvoja lahko da kvalitetne rezultate le na osnovi dobro izvedenih predhodnih faz, tj. analitske in normativne presoje situacije. Ključni podatek za sestavo uspešne strategije je prav gotovo ocena, kolikšna je razlika med analitičnimi ugotovitvami in vrednotenjem teh ugotovitev pri različnih družbenih skupinah. Nič manj pomembno ni ugotoviti razloge za razlike v vrednotenju okoljsko problematičnih praks. Šele s temi informacijami dobimo dovolj jasno sliko za pripravo operativne strategije trajnostnega razvoja.

Opisana zasnova trodelne strukture trajnostnega razvoja jasno pokaže kompleksnost in radikalnost tega koncepta. Jasno je tudi, da so to zgolj osnovni orisi, in da mora biti operativni program uresničevanja trajnostnega razvoja še precej bolj dodelan. Vendar se zdi smiselno, da tudi operativni program vzdržuje predstavljeno trodelno strukturo, ki omogoča kontinuirano integracijo različnih vrst informacij. Pristop, ki spodbuja izmenjavo informacij med analitsko normativno in strateško ravni, je obenem dovolj pregleden in dovolj fleksibilen, da bi lahko prispeval k vzpostavitvi dinamičnega ravnotežja med okoljskimi, socialnimi in ekonomskimi komponentami trajnostnega razvoja. Tak pristop bi prispeval k temu, da bi končno prišlo do vsebinskega interdisciplinarnega sodelovanja med številnimi vpletenimi naravoslovnimi, tehničnimi in družboslovnimi strokami. Omogočil pa bi tudi, da bi v konkretnih "trajnostno" naravnanih ukrepih upoštevali lokalne posebnosti.

Bistvena kvaliteta takšnega pristopa pa je še zlasti vgrajena povratna zanka med analitskimi spoznanji in legitimizacijskimi pogoji in na tej osnovi zgrajeni strategiji dolgoročnega delovanja ključnih akterjev na različnih ravneh družbenega delovanja. Prav zaradi legitimizacijskega pogoja je nujno potrebno splošna trajnostna načela prilagajati konkretnim npr. slovenskim družbenim pogojem. Šele ko bomo sposobni vzpostaviti takšen lokaliziran pristop, bomo sposobni doseči operacionalno raven, šele tedaj bomo lahko prešli v aktivno fazo izvajanja trajnostnega razvoja. Pravzaprav je to tudi skica za preseganje temeljnih slabosti upravljanja modernih družb, ki je privedla tudi do tega, da se vsak posamezni resor loteva lastne trajnostne strategije. Ta slepota posebne vrste, ki je močno prisotna v našem političnem in upravnem sistemu, je dokaz, da trajnostni razvoj v naših najvišjih družbenih institucijah še ni dojet v svojih dramatičnih in radikalnih razsežnostih. Morda pa je to zgolj prepričljiv dokaz, da trajnostni razvoj sploh ni temeljna prioriteta institucij, odgovornih za okolju prijazen razvoj Slovenije?

LITERATURA

- Beck, Egon, Thomas Jahn (1998): Growth or development?. V: Roger Keil, David V.J. Bell, Peter Penz, Leesa Fawcett: Political ecology. Global and local. Routledge, New York, London, str. 68 - 83
- Becker E., Jahn E., Stiess I., Wehling P. (1997): Sustainability: A Cross-Cisciplinary Concept for

- Social Transformation. UNESCO, Paris.
- Fukuyama, F. (1992): *The End of History and the Last Man*. New York, Free Press.
- Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge.
- Inglehart, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, New York, Princeton University Press
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization. Economic, Political and Cultural Change in 43 Societies*. Princeton, New York, Princeton University Press
- Keating Michael (1995): *Agenda za spremembo s srečanja na vrhu*. Umanotera, Ljubljana
- Kos, Drago (1997): *Refleksno dožemanje ne-varnosti*. Ljubljana, Časopis za kritiko znanosti, let. 25, št. 183, str. 93 - 106
- Kos, Drago (2002): *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*. Ljubljana, FDV
- Macnaghten, Phil, John Urry (1998): *Contested natures*. Sage Publications (Theory, Culture & Society)
- Malnar, Brina (2002): *Ekološke orientacije - trajne vrednote ali prehodni preplahi?*. Družboslovne razprave, let. XVIII, št. 39, str. 11 - 34
- Meje rasti (1974): *Poročilo za raziskavo Rimskega kluba o težavnem položaju človeštva*. Cankarjeva založba, Ljubljana
- Moughtin, Cliff (1996): *Urban design: Green dimensions*. Oxford, Butterworth Architecture
- Radej, Bojan (2001): *Uvod v ekonomiko trajnostnega razvoja*. IB, letnik XXXV, št. 4, Ljubljana
- Rifkin, Jeremy (1981): *Entropy - a New World View*. The Viking Press, New York.
- WCED - World Commission on Environment and Development (1987) *Our Common Future*. Oxford University Press.